

شرح رساله الحقوق

عرض کردیم که امام سجاد (علیه السلام) فرمودند: «وَأَمَّا حَقُّ بَصْرِكَ فَغَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ»، حق چشم تو این است که آن را فرو ببندی از آنچه که بر تو حلال نیست.

مبنای ثبوت حق برای چشم

ما عرض کردیم چشمها بر دو دسته هستند، یک نوعی از چشمها دروازه معرفت و آگاهی واقع می‌شوند، یک نوعی از چشمها به کلی این باب را می‌بندند «لَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا»؛ اما حالا که این چشمها این ظرفیت را دارند، هم امانت هستند و هم نعمت و چون اینچنین است، یک مسئولیت‌هایی را به عهده ما قرار می‌دهد، پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌فرماید «العین امانه»، امانت از معنایش پیداست، وقتی چیزی به امانت داده می‌شود باید در حفظش کوشید، همه اعضای انسان، اصلا جان انسان و خود انسان یک امانت است به یک معنا، حال اینجا به خصوص در مورد چشم می‌فرماید امانت است. یعنی چه؟ یعنی باید این شیء ارزشمندی که به امانت گذاشته شده، رعایت بشود و رعایتش هم به این است که نظر صاحب و امانت دهنده رعایت شود، این خودش منشاء یک حقوقی می‌شود برای این عضو.

به علاوه یک تعبیری در قرآن آمده که به طور کلی این اعضاء مثل چشم، گوش، عقل، قلب نعمت‌هایی هستند که باید انسان شکر آنها را بجا آورد «وَجَعَلَ لَكُمْ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» در حالیکه هیچ نمی‌دانستید خدا شما را آفرید و بعد گوش و چشم و قلب برای شما قرار داد تا شکر به جا بیاورید. شکر در برابر نعمت است و شکر نعمت نیز تارة قولی است و اخری عملی؛ گاهی انسان شکر را به زبان به جا می‌آورد و گاهی به عمل و شکر در عمل، بهره برداری از نعمت است، شکر عملی یعنی این، یعنی آنچه که به عنوان نعمت داده شده و امانت نیز هست رعایت شود، پس چشم هم مثل سایر اعضاء هم امانت است هم نعمت، گوش هم همینطور بود که گفتیم هم امانت است و هم نعمت و چون اینچنین است امام سجاد (علیه السلام) می‌فرماید این یک حقوقی دارد و باید اینها را رعایت کنید.

حق اول چشم

«وَأَمَّا حَقُّ بَصْرِكَ فَغَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ»؛ فرو بستن از آنچه که برای شما حلال نیست. قبلا در بحث نکاح درباره این آیه به تفصیل بحث کردیم. «غض» به معنای چشم بستن نیست، «غض» به معنای خیره نشدن است، به معنای زل زدن است، به معنای تمرکز نکردن است. آیه می‌فرماید: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ»؛ آنجا ما توضیح دادیم که خداوند نمی‌فرماید چشم‌هایتان را ببندید، اصلا نمی‌شود، اگر قرار باشد انسان چشم‌هایش را ببندد و قرار باشد زنها و مردها چشم‌هایشان را ببندند کاری نمی‌تواند بکنند. چشم انسان خود به خود این مواجهه برایش ایجاد می‌شود، مهم این است که در این مواجهه چشم را برگرداند، «یغضضن» یعنی فرو انداختن، یعنی پایین انداختن چشم، مواجهه که می‌شود چشمش را پایین بیندازید، خیره نشود و زل نزند، اینجا نیز مصادیقش را عرض می‌کنیم وقتی می‌گوید «وَأَمَّا حَقُّ بَصْرِكَ فَغَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ»؛ یعنی چشم‌هایتان را پایین بیندازید نه اینکه ببندید. البته

^۱ سوره نحل، آیه ۷۸.

^۲ سوره نور، آیه ۳۰ و ۳۱.

در یک روایتی هم دارد که خداوند متعال اگر چشم را داده و گوش را داده و یک مسئولیت‌ها و حقوقی را برای این دو عضو قرار داده، راه‌های کنترلش را هم داده، اگر زبان را داده اینطور نیست که بی اختیار باشد انسان. یک روایتی از پیامبر (ص) وارد شده است که می‌فرماید: «يَا بَنَ آدَمَ! إِن نَزَعَكَ بَصْرَكَ إِلَى بَعْضِ مَا حَرَّمْتُ عَلَيْكَ، فَقَدْ أَعْتَكَّ عَلَيْهِ بِطَبَقَيْنِ، فَأُطْبِقُ وَلَا تَنْظُرُ وَإِن نَزَعَكَ لِسَانَكَ إِلَى بَعْضِ مَا حَرَّمْتُ عَلَيْكَ، فَقَدْ أَعْتَكَّ عَلَيْهِ بِطَبَقَيْنِ.»^۱

از قول خداوند تبارک و تعالی، می‌فرماید: اگر زبانت خواست تو را وادار به حرام کند من دو لب به تو دادم برای اینکه جلوی ارتکاب حرام به وسیله زبان را بگیری، پس لب فرو بند و اگر چشم تو بخواهد تو را به سوی حرام ببرد، من دو پلک در اختیار تو قرار دادم آنها را فرو بند. اینجا نیز که می‌گوید دو چشم در اختیار تو قرار دادم یعنی یک حاجبی برای جلوگیری از دیدن، پس وقتی می‌گوید ببند یعنی فرو انداز، منظور بستن کامل نیست، زیرا این اصلا امکان ندارد، منظور بستن کامل نیست، اگر خداوند چشم را داده، ابزار کنترل را هم داده، مثل شیر آب که می‌توانید باز کنید و ببندید اینجا نیز همینطور است، ابزار کنترل را در اختیار انسان قرار داده. پس اولین حق فرو انداختن چشم از نگاه‌های حرام است.

نگاه حرام معمولاً منعطف می‌شود به نگاه نامحرم در حالیکه یکی از اقسام نگاه حرام نگاه به نامحرم است؛ دهها یا چندین نوع نگاه داریم که آنها همه حرام هستند. نگاه به زن نامحرم شاید برجسته‌ترین و خطرناکترین برای انسان باشد، اما ما انواع دیگری از نگاه‌های حرام داریم که عرض می‌کنیم.

انواع کلی نگاه حرام

فقط می‌خواهم عرض کنم که نگاه حرام که به ما دستور دادند که چشم فرو بندیم هم آشکار دارد و هم پنهان، هر دو ممنوع است، فرقی نمی‌کند؛ نگاه آشکار به حرام یعنی اینکه رسماً انسان نگاه کند حال یا به نامحرم یا داخل خانه مردم اینها مصادیق بارز و روشن «ما لا یحل» است، اما یک بخشی هم نگاه‌های پنهان است، نگاه خیانت آمیز «يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ»^۲ خداوند تبارک و تعالی «خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ» را می‌بیند و می‌داند که چه کسی نگاه خیانت آمیز دارد، آنچه را که در سینه‌ها پنهان می‌کند؛ خیانت چشم یعنی این، نگاه یواشکی و زیر زیرکی، یعنی کسی که شما را می‌بیند نمی‌فهمد که خدای نکرده به نامحرمی نگاه می‌کنید، طوری خودت را نشان می‌دهی و در موقعیتی قرار می‌دهی که کسی گمان نمی‌کند که تو داری به نامحرم نگاه می‌کنی، اما فی الواقع داری نگاه می‌کنی. این یک قسم از نگاه‌های خیانت آمیز است. زیر چشمی نگاه کردن، امام معصوم (علیه السلام) در یکی از روایاتی که بیان شده «خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ» را تفسیر کرده، البته این یک مصداق است نه اینکه فقط همین باشد. می‌فرماید «خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ» یعنی کسی که زیر چشمی نگاه کند اما فرقی نمی‌کند «ما لا یحل لک» هم شامل نگاه آشکار است و هم زیر چشمی و خدا نیز هر دو را می‌بیند و اگر از انسان می‌خواهند حق چشم را رعایت کند یعنی فرو انداختن چشم هم از نگاه‌های آشکار و هم از نگاه‌های زیر چشمی.

«والحمد لله رب العالمین»

^۱ مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۷۴۸

^۲ سوره غافر، آیه ۱۹.